

Här startade den högre skogliga utbildningen i Sverige

Målningen "Himlen spricker upp –
utsikt över Stockholm från Djurgården"
utfördes av Johan Erik Lundgren år 1860.

Djurgården. De flesta tänker nog främst på dess södra del där Skansen ligger. Men det finns också ett Norra Djurgården. En gång var båda precis som namnet säger en inhägnad djurgård, en jaktpark där bara kungen och hans närmaste fick jaga. Det var här som den svenska skogsundervisningen för 190 år sedan tog sina första steg bland dovhjortar, övande militärer och flanerande människor. Israel Adolf af Ström hette initiativtagaren.

E. Bratts karta från 1696 över den då relativt nyanlagda jaktparken Kungliga Djurgården. Kartan renoverades 1779 av överjägmästare Erland Ström.

Henrik Niklasson är jägmästare och naturvårdsintendent vid Kungl. Djurgårdsförvaltningen i Stockholm. I förvaltningsuppdraget ingår att förvalta och utveckla natur- kultur- och rekreationsvärden i landets enda Nationalstadspark.

UNDER MINA NU SNART 30 ÅR på Kungl. Djurgården har jag stegvis fått en fördjupad relation till Israel Adolf af Ström och spåren av hans gärningar. Hur lätt är det inte att i efterhand bagatellisera allt vi i dag tar för givet, men som då inte var det. Själv är jag övertygad om att vi utan Ströms engagemang betydligt senare skulle ha fått det skogliga kompetenslyft som så starkt bidragit till den skogsnäring som betytt så mycket för oss alla svenskar.

Samtidigt tror jag att I. A. Ström i vilken annan tid som helst inte fått möjlighet att göra samma avtryck han då gjorde. En lycklig slump placerade honom på rätt plats, i rätt tid och med rätt förutsättningar.

Kungl. Djurgården är naturligt kopplat till I. A. Ström även utanför hans skogliga gärning. Det var där han föddes den 5 september 1778, närmare bestämt på inspektorbostället Djursborg, som låg norr om nuvarande Karlaplan och kvarteret Fältöversten. Hans far hette Erland

Ström och var överjägmästare på Djurgården. Det föll sig därför naturligt att den 14-årige Israel Adolf började som volontär vid hovjägeristaten. Året var 1792, bara halvåret efter att Gustav III avlidit i sviterna av attentatet på operamaskeraden.

De påföljande årtiondena kom att bli några av de mest dramatiska i såväl Europa som Sverige och på Djurgården. I följderna av Napoleonkrigen ändrades Europas karta varaktigt. Sverige förlorade sin östra rikshalva (Finland) och kung Gustav IV Adolf avsattes. Under de omvälvande åren 1809–1810 lades grunden till Sveriges framtid. Kungl. Djurgården fick sin nuvarande utformning genom en överenskommelse mellan kungen, Karl XIII, och rikens ständer. I samma tid kom den förste Bernadotten att bestiga Sveriges tron vilket hade stor betydelse för landets utveckling. År 1814 ingick Sverige union med Norge och inledde en mer än 200-årig period av fred. I skuggan av dessa händelser inledde Israel Adolf af Ström sin livsgärning med Kungl. Djurgården som bas.

Israel Adolf af Ström
1778–1856.

SVERIGES SKOGSHUSHÅLLNING VAR OUTVECKLAD VID sekelskiftet 1800. Men allt fler hade vid den tiden börjat uppmärksamma hur angeläget det var att förbättra situationen. Ström tog tidigt ställning för genomtänkta praktiska riktlinjer, uppföljande kontroller och spridande av kunskap och färdighet som den rätta vägen att komma till rätta med missförhållandena. Detta tog sig redan 1802 uttryck i en hemställan till överhovjägmästareämbetet om att införa en examen med kravspecifikation vid anställning som föreståndare för skogsrevir. Att förslaget inte antogs lät dock inte nedslå Ström. Istället visade han de egenskaper som kom att leda honom till framgång genom en kombination av energi, praktisk läggning, välutvecklad logik, gott omdöme och uthållighet.

Inspiration och kunskaper om skogsskötsel kom från Tyskland vid den här tiden, bland annat genom F.W. Radloffs Ekonomiska annaler från 1807. Men Ström tillförde med säkerhet också egna erfarenheter i de förslag och skrivelser han producerade under de närmast följande åren. Redan 1808 genomförde han den första systematiska ekinventeringen på Djurgården varvid 888 av totalt 8 221 inventerade ekar avverkades och levererades till flottan.

ATT FÖRENA SKOGSVÅRD MED SKÖTSELN AV ETT VILTHÄGN som Kungl. Djurgården var en utmaning. I princip all föryngring måste skyddas i planteringshagar vars staket måste underhållas på samma sätt som den gärdesgård som omramade hela Djurgården. För att få kontroll över föryngringen måste fröer insamlas och sås eller dras upp till plantor för utplantering. Tankar kring frågor som dessa och kring vardagens praktiska problem sammanställ-

Djursborg, Israel Adolf af Ströms tjänstebostad. Det var här han inledde den högre skogliga utbildningen i Sverige år 1826. Tre år senare flyttade man till permanenta lokaler i det före detta hovjägarbostället Stora Blå Porten på Djurgårdsbrunnsvikens norra sida. Bilden togs vid 1900-talets början. På den här platsen finns idag de förnäma kvarteren vid Karlaplan.

Bild: Stockholmskällan.

des av Ström 1821 i avhandlingen Utkast till reglerad skogshushållning i Sverige. Han lämnade in avhandlingen till regeringen som ett bidrag till en pristävling om bästa förslaget om en bättre skogshushållning i landet. Dock utsågs ingen vinnare.

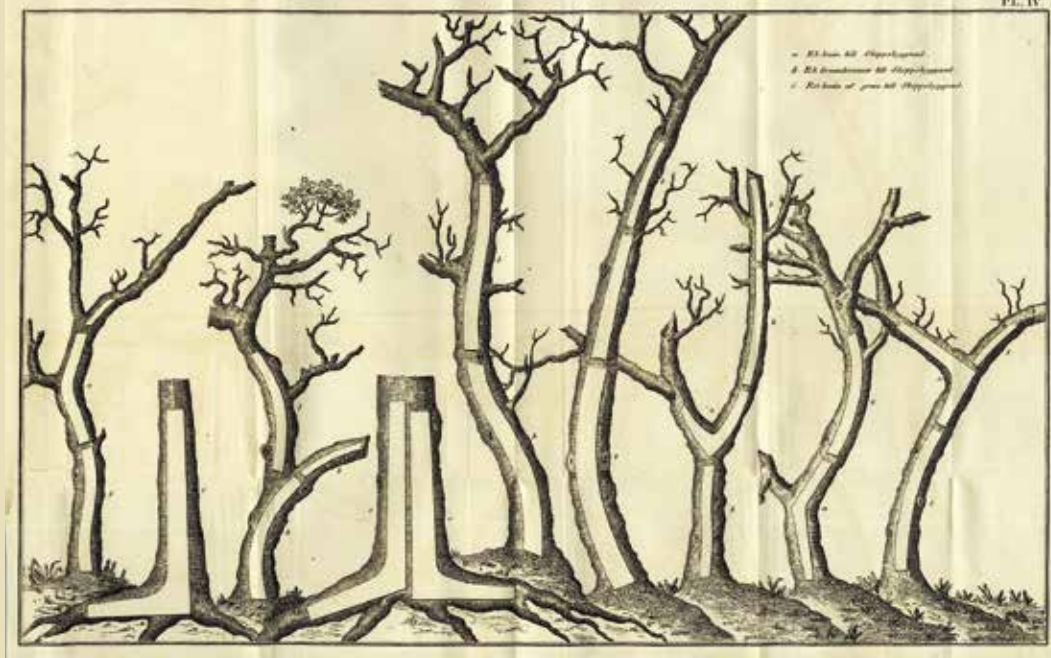
Då hade Ström redan 1820 antagit en yngling som elev vid Djurgården vilken som efter fullgjord utbildning blev ordinarie jägare vid Djurgården. Hans syfte var att övertyga sin omvärld ”om möjligheten att ur de lägre klasserna kunna dana skickliga skogsförvaltare” .

Ström ville inte kompromissa om innehållet i sin avhandling och lät därför 1822 på eget förslag ge ut en lätt bearbetad version. Detta var första upplagan av Skogshandbok för skogshushållare vilken med tiden skulle komma ut i nya upplagor såväl 1830 som 1837 och 1846. Ström fick nu ett förordnande om att biträda landshövdingarna med hanteringen av kronoskogarna och att på statens bekostnad göra en studieresa till Tyskland.

Antagningskrav vid Kungl. Skogsinstitutet

- Ålder 18–25
- Sund och frisk fysik
- Ren och tydlig handstil samt utvecklat skrivspråk.
- Grundläggande kunskaper i matematik och geometri

MEN DET VAR DOCK INTE ALLA SOM HÖLL MED om behovet av högre skoglig utbildning i Sverige. Inte ens att det skulle behövas riktlinjer för skogarnas skötsel. Ström hade dock manövrerat till ett fördelaktigt slagläge som han inte var sen att utnyttja. Som följd av skogsbesiktningarna av kronoskogarna stadgades behovet av skoglig utbildning för skogsbejätningen. Ström tog 1826 emot de tre första eleverna från Skaraborg, Örebro och Västerås för en tre månaders kurs i praktisk och teoretisk skogsskötsel. Samtidigt medgav Kungl. Maj:t att Ström kunde anta en elev för längre studier med stöd av ett stipendium från skogsmedelskassan. Undervisningen bedrevs i Ströms hem på Djursborg och Ström bekostade även nödvändig litteratur, ritmaterial och mätutrustning. Teori varvades med praktik och omfattade kartritning, skogstaxering, skogsmätning, skogsbotanik, skogssådd och plantering samt upprättande av kulturkostnadsförslag. Ström använde sin privata frösamling och herbarium i undervisningen och Djurgårdens skogar ingick i

studieområdet. Skriftliga prov och muntlig examen avslutade utbildningen varefter de tre eleverna återvände till sina hemorter. Stipendiaten fick dock fortsätta.

Trots de relativt enkla förutsättningarna var det inledande resultatet uppskattat och vann regeringens och kungens gillande. Det innebar att från och med 1828 blev utbildning vid det som nu kallades Kungl. Skogsinstitutet obligatorisk för alla som avsåg söka en högre tjänst inom statlig skogsförvaltning.

DET BLEV NU ANGELÄGET ATT ORDNA EN ändamålsenlig och mer permanent anläggning för Kungl. Skogsinstitutet som när det inrättades bara bestod av en enda person – Israel Adolf af Ström. Överjägmästaren I. W. Sprengtporten var formellt chef och Ström direktör, men snart kompletterades personalen med underlärare och vaktmästare. Den lämpliga plats som identifierades var hovjägarbostället Stora Blå Porten vid östra änden av nuvarande Strandvägen (som då inte fanns). Hovjägmästaren C. T. Piper som disponerade bostället löstes ut. Byggnaden var lämpligt placerad, men i behov av anpassning, tillbyggnader och rustning för att fungera på ett ändamålsenligt sätt. Norr om höjden, som i dag kallas Nobelparken fanns lämplig jord för den plantskola som avsågs ingå i undervisningen. Den låg i direkt anslutning till nuvarande Berwaldhallen. För skjutövningar anlades, inom institutets område, en kulskyttebana och för övning i flyktskytte ett antal ”fogelstänger”. De senare syns på en karta öster om huvudbyggnaden och får väl antas ha sin motsvarighet i dagens lerduvekastare.

Med en annons i Post och inrikes tidning kungjordes att institutet avsågs öppnas 1829. Medel för 6 frielever var beviljade till en utbildning som omfattade två år med årlig offentlig examination. Eleverna erhöLL fri undervisning, fri bostad, fri ved samt visst årligt anslag till

Virke för skeppsbyggnad var en strategisk fråga av stor nationell vikt under första halvan av 1800-talet. Undervisningen vid Skogsinstitutet omfattade därför studiebesök vid det närbelägna varvet på Djurgården. Och i Ströms Handbok för skogshushållare finns den här planschen som visar hur man kunde utnyttja naturliga stamformer för olika konstruktionsdetaljer till skeppen.

Kungl. Skogsinstitutet

och nya entrén från Strandvägen. Sedan inträdesavgiften till Kungliga Djurgården hade tagits bort hade den pampiga gjutjärnsport som stod vid Djurgårdsbron inte längre någon funktion. På förslag av Oscar II skänktes den därför till Kungl. Skogsinstitutet. Där placerades den först vid dess entré vid Storgatan men flyttades 1896 till den nya entrén vid Strandvägen. När Skogshögskolan flyttade till Frescati år 1915 fick den följa med dit. Idag är den återbördad till näst intill sin ursprungliga plats på Djurgården. Bild: Stockholmskällan.

sitt hushåll. Det var också en uttalad ambition att även andra i mån av plats kunde åtnjuta fri utbildning vid Skogsinstitutet. Det var emellertid obligatoriskt att de sökande skulle uppfylla Ströms antagningskrav. Första året i de nya lokalerna antogs tre elever. Under de tidiga åren varierade antalet, men verksamheten var nu etablerad.

ISRAEL ADOF AF STRÖM FORTSATTE ATT UTVECKLA och komplettera undervisningsmaterialet. När så var lämpligt kombinerades elevernas lärande med övningar i konsten att stoppa upp fåglar och andra djur. Man får känslan av att Ström var en mästare på att hitta optimeringar där man löste en nyttig uppgift samtidigt som eleverna lärde sig och utvecklades. Fröer insamlades och plantor drogs upp för utplantering på Djurgården. Det måste ha varit tillfredsställande för eleverna att också utföra uppgifter av bestående värde och nytta. Samma sak gällde karteringsövningar av Djurgårdens skogar och olika skogliga räkneövningar. Genomgående i Ströms tankar är den starka kopplingen mellan teoretiska studier och praktik. Det är möjligt att det för Ström främst var betingat av rena nyttoaspekter, men det förefaller samtidigt ha varit ett exemplariskt pedagogiskt grepp.

Ytterligare exempel på kopplingar till praktiskt genomförande erbjöds genom att förlägga studiebesök till de närbelägna varven. Här kunde eleverna på nära håll studera vilka stamformer och virkesegenskaper som efterfrågades för olika delar vid ett fartygsbygge. Virke för skeppsbyggnad var ju vid denna tid en strategisk fråga av hög nationell betydelse. I Ströms *Handbok för skogshushållare* finns bland annat en plansch som tydligt visar hur definitionen av vad som är värdefullt virke förändrats sedan dess. Mycket av det som då lyftes fram skulle i dag betraktas som

energived. Det framgår också av handboken hur viktigt Ström ansåg det vara med kopplingen mellan virkesegenskap och största möjliga nytta i slutledet. I texten beskrivs bland annat hur man skiljer på ekvirke med olika egenskaper. Framförallt inom flottan var detta av stor vikt för utfallet vid skador på fartyg och personal (träffisor) vid beskjutning.

VID SKOGSINSTITUTETS tillkomst var jakt och viltvård en självklar del i utbildningen och ingick också i de förväntade arbetsuppgifterna efter avlagd examen. Man skulle tillägna sig kunskapen om olika former av drevjakt och fällfångst samt naturligtvis kunna tolka spår och känna till arter. Av särskilt vikt ansågs vid denna tid vara jakt på varg med olika metoder. På Djurgården fanns en aktiv vargrop vars tillsyn eleverna var delaktiga i. Fångst av räv i grop och sax samt jakt på lo, mård och andra rovdjur var prioriterade både på Djurgården och i resten av landet.

Djurgården var en bra plats att förkovra sig i praktisk vargjakt och användandet av fasta fångstanläggningar. Ström hade en egen modell av varggård och översten och hovjägmästaren J. L. von Greiff en annan. Båda fick stor spridning i landet som förlagor till fasta fångstanläggningar.

Underläraren A.H. Kasten var även han minst sagt erfaren och vid de jakter han ledde dödades totalt 251 vargar under åren 1821–1838, dock inte bara på Djurgården. Vid många av dessa jakter deltog skogseleverna.

UNDER SKOGSINSTITUTETS första år bedrevs huvuddelen av fältövningarna på Djurgården men med tiden omfattades även allmänningarna i Stockholms närhet. På Djurgården stämplades och uppskattades årsavverkningen vars resultat därefter jämfördes med utfallet. En intressant detalj är att man vid taxeringen ännu inte börjat använda cirkelprovtyor utan i stället använde 15 alnar (ca 9 m) breda provbälten. Årsytorna bestod av 100 alnar (ca 60 m) breda skiften utdragna så att de motsvarade 1 procent av den produktiva skogsarealen (100-årig omloppstid). I praktiken hade man även möjlighet att jämna ut virkesflödet genom gallringar och huggningar i avsatta reservbestånd och marginalmarker på berg och myrar.

Kungliga Skogsinstitutets ägor år 1830.

Huvudbyggnaden ligger i nedre delen av kartan invid Djurgårdsbrunnsviken som då kallades "Södra Bruns Viken". Där institutets plantskola då låg återfinns idag bland annat Berwaldhallen. Den pampiga huvudbyggnaden står kvar och inrymmer idag staten Israels ambassad.

Granen avslöjade platsen för varggården

Stormen Alfrida bar med sig en oväntad hälsning från Israel Adolf af Ström och hans skogselever när den slog till i början av det här året. Den kom ovanligt nog från norr och drog ner flera granar som normalt står i skyddat läge. En av dem drog uppmärksamheten till sig.

Redan under tidigt 1800-tal var man här inne på tidiga försök med beståndsvård, markvård och trädslagsval efter ståndortsegenskaper. På lämplig mark kunde relativt stora träd planteras, bland annat lärk och ek. Aktiva val med byte av trädslag, påkallat av ståndorten, verkar också ha förekommit, bland annat vid Ugglevikskällan. Ströms granbestånd där är nu borta, men omtalas av Strindberg och syns också på gamla bilder från platsen.

Genom den nära kopplingen till jakten kom Ström att lämna avtryck även inom detta område. Han författade huvudsakligen den jaktstadga som antogs 1808 och var ledande i 1828 års skogs- och jaktkommitté. I. A. Ström var även hedersledamot i Svenska Jägareförbundet från 1830 och ordförande i samma förening 1842–1843. Det finns flera läsvärda texter av Ström förutom hans opublicerade dagboksanteckningar, *Sv. Skogs och jaktarkiv* (1832) samt *Svenska Foglarne* 1839.

Det var dock skogen som var prioritet ett. Hans i särklass största uppgift var som ledare för Svenska flottans 400 hektar stora ekplanteringsprojekt* på Visingsö åren 1829 till 1856. Intressant är att de allra flesta av ekplantorna kom från Djurgården.

DET VAR INTE BARA SKOGSKULTUREN som konkurrerade med hjortarna om utrymmet i jaktparken. På norra Djurgården pågick Edelcrantz projekt *Experimentjordbruket Stora Skuggan* sedan 1792 och sedan 1816 Lantbruksakademins *Experimentalfältet*. Militärövningar fortsatte på Gärdet på samma sätt som de gjort sedan 1600-talet. Dessutom pågick bygget av Karl XIV Johans sommarslott Rosendal. År 1827 hade Rosendalsprojektet kommit så långt att det krävdes att de trädgårdsanläggningar man höll på att anlägga hägnades – eller att hjortarna försvann. Konungens svala intresse för jakt ledde till det rationella beslutet att hjortstammen detta år skulle reduceras och koncentreras till ett betydligt mindre hägn, beläget där den nuvarande stadsdelen Hjorthagen ligger. Den till synes outtröttlige Ström genomförde även detta, inte så okomplicerade projekt, utan att tappa fokus på skogsfrågorna.

ÅR 1850 AVGICK AF STRÖM SOM intendent vid Kungl. Djurgården. Till hans efterträdare utnämndes sonen Israel Ludvig af Ström. Tre generationer af Ström skulle därmed komma att ansvara för förvaltningen av Kungl. Djurgården under hela 127 år.

Granen visade sig efter kontrollräkning på Stockholms universitet vara 190 år gammal. Den stod i ett område på Norra Djurgården som karterades av Skogsinstitutets elever år 1840. På kartan hade de också ritat in en varggård. Jag har länge sökt hitta spår efter den här varggården. Nu hittade vi den – strax utanför det tidigare sökområdet. Den hade tidigare tagits för ett gammalt skyttevärn. Att det verkligen var varggården vi hittat stärktes när vi med agrarhistoriker Clas Tollins hjälp sammanförde 1840 års karta med en nutida karta och fann en mycket bra överensstämmelse. Ett gott betyg åt skogselevens arbete.

Måtten på den inritade varggården stämmer också med de som anges i T. Hahrs Jakthandbok från 1866, där hovjägmästaren von Greiffs metod lyfts fram parallellt med af Ströms. Kanske var den varggård vi funnit förlagan till de pedagogiska skisserna i T. Hahrs jakthandbok? Att ridvägen som passerar platsen fortfarande heter Vargstigen ger en ytterligare dimension. Kanske var det denna varggrop som de första skogseleverna engagerades i att underhålla och besiktiga? Det kan i så fall vara redan på deras tid som namnet Vargstigen kom till.

Den nu fallna granen grodde något av åren efter att hjortarna flyttats till Hjorthagen. Kanske var den resultatet av en plantering eller sådd, men det kan vi naturligtvis inte veta. Granen fanns där när skogskartan gjordes 1840 och man kan fantisera om vad man tänkte att den skulle utvecklas till.

Israel Adolf af Ströms gran

Stormfälld i januari 2019

Ålder: 190 år

Höjd: 36 meter

Brösthöjdsdiameter: 81 cm

Volym: 7,8 m³sk

Övrigt: Lätt rötad på sydsidan (faströta) men ingen röta från 1 m. Växt i nordsluttning på lerig jord med kort översilning. Dubbeltopp med vitala men korta skott på max 2 tum och ett fåtal kottar.

Platsen för den gamla varggården kommer att röjas och utrustas med en pedagogisk skylt av konstnären Martin Holmer. Granen är apterad i 4 meterslängder och förvaras tills vidare på säker plats. Djurgårdsförvaltningen tar gärna emot förslag om framtida exponering.

Israel Adolf af Ström avled 1856 men samverkan mellan Skogsinstitutet och Kungl. Djurgården kom att fortsätta, om än under andra former och tydligare åtskillnad. På 1860-talet tilldelades Skogsinstitutet ett avgränsat område på norra Djurgården i anslutning till Experimentalfältet för sina fältövningar.

Ström hade naturligtvis inte rätt i allt, men ingen kan ta ifrån honom den betydelsefulla grund han lade. Det var han som först slog in på en väg med systematiskt förvärvat kunskap som underlag för långsiktiga mål och beslut för skogsskötseln. Israel Adolf af Ström fick onekligen mycket utträttat och han bidrog till att staten aktivt engagerade sig i den långsiktiga skogsförsörjningen. År 1833 adlades han välförtjänt och kunde lägga ett af till sitt namn. Israel Adolf af Ström fick ett flertal lika renommerande hedersbetygelser som bekräftelse på samhällets uppskattning. Han förtjänar verkligen att lyftas fram ur historiens töcken. ■

**För den som vill fördjupa sig i ekplanteringsprojektet rekommenderas Lars Kardells skrift, Skogshistorien på Visingsö.*

Bra skog är guld värd!

VIDAs sågverk producerar för fullt och har ett löpande behov av bra råvara. Planerar du att avverka eller behöver du hjälp med skötseln av din skog?

Välkommen att kontakta din lokala inköpare.

